

तुमच्या उफाळणा-या जीवनाला साजेसे ठाकरसी कापड

स्वच्छंद मजेत हवे तसे मुक्तपणे भटकणाऱ्यांसाठी ठाकरसीचे मोकळे मोकळे वाटणारे सुती कापड अगदी साजेसे असते. पॉप्लिन, लॉन्स, वॉयल्स, कॅम्ब्रिक्स - कुडेहि (गेलात तरी शोभून दिसते. शहराबाहेर खेड्यापाड्यात रानोमाळ भटकत असताना किंवा शहरात प्रतिष्ठितपणे फिरत असताना बापरले तरी उपयुक्त ठरते. ठाकरसीच्या सुती कापडाने थंडावा राहतो नि मोकळे मोकळे निश्चित वाटते. तुमच्या आवडीची प्रिंट्स व रंग जरूर पसंत करा. रानावनातील भटक्या जीवनाची तुम्हाला हौस असेल तर त्यासाठी ठाकरसीच्या सुती कापडासारखे दुसरे कापड नाही, अगदी हवे तसे हे कापड आहे. स्वच्छंद भटकतीसाठी मोकळे मोकळे तरल कापड, गाड्या, फ्रॉक वगैरेचे (ड्रेस मटेरियल) कापड, शर्टिंग व सर्टिंग.

ठाकरसीचे सुती कापड न चुरगळण्याच्या चाचणीला उत्तरेल असे 'टेविलाइज्ड' असते आणि आठू नये म्हणून 'सॅन्फोराइज्ड' असते.

ठाकरसी ग्रूप ऑफ मिल्स,

क्राऊन * हिन्दुस्थान युनिट नं. १ * हिन्दुस्थान (इंडियन) युनिट नं. २
१६, अपोलो स्ट्रीट, मुंबई - १.

Madison/TGM/7 Mar

आराम बसगाड्या वातानुकूलित करणार

अनेक राज्यांची रस्तावाहतूक मंडळे काही मार्गांवर आराम-गाड्या चालवीत असतात. ह्या गाड्यांतून गर्दीने उतारू घेण्यात येत नाहीत आणि सामानाचीही स्वतंत्र व्यवस्था असते. पण त्या वातानुकूलित मात्र नसतात गुजरात राज्य रस्तेवाहतूक मंडळाने आपल्या आराम गाड्यांत सुखद हवामान राखणारी यंत्रे बसविण्याचे ठरविले आहे. एस. टी. गाड्यांवर बसविण्यास योग्य अशी डिझेलवर चालणारी यंत्रे बनविण्याचे काम किलोस्कर गटातील एका कंपनीने स्वीकारले आहे. ती हाती येऊन लवकरच अहमदाबाद-त्रडोदा मार्गांवर त्यांचा प्रथम उपयोग करण्यात येऊ लागेल. बहुधा पुढील उन्हाळ्यात प्रवाशांना ह्या सोयीचा लाभ होईल. त्याशिवाय आरामगाड्यांतून ध्वनिमुद्रित अभिजात संगीतही ऐकविण्यात येणार आहे. गुजरात राज्य-वाहतूक मंडळाचे जनरल मॅनेजर म्हणाले की राज्यवाहतूक मंडळ हे १०० टक्के सरकारी मालकीचे आहे. मंडळ दरसाल सुमारे ४५ कोटी रुपयांची उलाढाल करते. त्यापैकी बराच मोठा हिस्सा म्हणजे १८ कोटी रुपये करादाखल भरावे लागतात. मंडळ दरसाल सुमारे ५८ लाख प्रवाशांची नेआण करते. त्यात काम करणाऱ्या सेवकांची संख्या ३१ हजार आहे. मंडळाच्या कार्याचा विस्तार होत असून येत्या वर्षी ७७० नव्या गाड्या घेण्यात येणार आहेत. त्यासाठी ५.५ कोटी रुपये खर्च करावे लागतील. सेवकांच्या राहण्याच्या सोयीकडे मंडळ लक्ष पुरवीत आहे. गेल्या वर्षी नोकरांच्या राहत्या जागांसाठी ४५ लाख रुपये खर्च करण्यात आले होते. येत्या वर्षी ह्याच कामासाठी ५० लाख रुपये खर्च करण्याचा विचार आहे.

पाकिस्तानला संरक्षण-खर्च कमी करण्याची सूचना

अमेरिकेच्या पाकिस्तानमधील वकिलातीमधील एक अधिकारी मि. सिडने सोवर ह्यांनी कराचीमधील पाकिस्तान इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट ह्या संघटनेपुढे एक व्याख्यान दिले. सदर व्याख्यानतील काही भाग लेखाच्या रूपाने प्रसिद्ध करण्यात आला आहे. लेखात असे म्हटले आहे की पाकिस्तानने विकासा-खेरीज होणाऱ्या खर्चात कपात करणे आवश्यक आहे. कोठल्याही देशाला अप्रिय वाटणारे आर्थिक निर्णय घ्यावे लागतात. बहुधा त्यांच्यामागे असेच अप्रिय वाटणारे राजकीय निर्णय असतात. परंतु असे निर्णय घेण्यास एखादे राष्ट्र कितपत तयार आहे, ह्या गोष्टीला कोटूनही मिळणाऱ्या बाह्य मदतीपेक्षा अधिक महत्त्व आहे. पाकिस्तानात हरितक्रांती झालेली असली तरी देशातील अन्नधान्याचे उत्पादन पुरेसे वाढलेले नाही. १९७२ साली पाकिस्तानला परदेशांतून धान्य आयात करावे लागले. पाकिस्तानच्या रोजगार बाजारात त्यातून बाहेर पडणाऱ्या प्रत्येक कामगारामागे तीन नवे कामगार उतरत आहेत. सध्या चालू असलेली बेकारी वाढू थांबण्याची नाही असे जरी ठरविले तरी त्यासाठी दरसाल ७५,००० नव्या रोजगारांची निर्मिती करावी लागेल.

पाकिस्तानचा लोकसंख्येच्या वाढीचा सध्याचाच वेग कायम राहिला तरीही येत्या पंचवीस वर्षांत त्यात दुपटीची भर पडेल. अर्थातच अन्नधान्य, आसरा आणि सामाजिक सुखसोयी ह्यांची त्या प्रमाणात वाढ करावी लागेल. पाकिस्तानमधील साक्षरतेची वाढ १५ टक्क्यांनी होत आहे. बहुतेकांना वैद्यकीय सेवा उपलब्ध होऊ शकत नाहीत. कारण त्या फार महाग आहेत. हिवतापाने व इतर रोगांनी कायमचे ठाणे मांडलेले आहे. बहुसंख्य लोकांच्या आहारात सक्स व पोषक पदार्थांचा बराच अभाव आहे.

नॅट विमानाला जन्मापूर्वीच नख लागणार होते

भारत आणि पाकिस्तान ह्यांच्यात १९६५ व १९७१ साली झालेल्या युद्धांत ब्रिटिश बनावटीच्या नॅट विमानांनी चांगला पराक्रम दाखविला. पण ही विमाने न घेता त्यांच्याऐवजी फ्रेंच बनावटीची विमाने घ्यावीत असा सल्ला भारतीय विमान दलाच्या अधिकाऱ्यांनी १९५० साली दिला होता. विमान कंपनीने फ्रेंच एजंटाला २.५ टक्के कमिशन देण्याचे नाकारल्यामुळे त्या वेळी हा व्यवहार होऊ शकला नाही. तथापि १९५६ साली फ्रेंच बनावटीची काही विमाने घेण्याचे आणि ती भारतात बनविण्याचा करार करण्यात आला. ह्या विमानाचे फ्रेंच नाव "उरेगॉन" असे असून हिंदी नाव "तुफानी" असे आहे. १९५५ साली फ्रेंच कारखान्याने खुद्द पंडित नेहरू ह्यांच्याकडे पेशाच्या मागणीसाठी तक्रार केली. त्यानंतर पंडितजींनी त्यात लक्ष घातले व मग सौदा झाला. भारताच्या लष्करी माहिती खात्याचे माजी संचालक श्री. बी. एन्. मुलिक त्यांनी नेहरू-बरोबर केलेल्या कामासंबंधी तीन पुस्तके लिहिली आहेत. त्यापैकी तिसऱ्या पुस्तकात वरील माहिती बरीच विस्ताराने देण्यात आली आहे. नॅट विमानांच्या बाबतीत एक स्वतंत्र प्रकरणच पुस्तकात आहे. ज्या नॅट विमानांनी भारताच्या लष्करी मोहिमांत उत्कृष्ट कामगिरी बजावली ती वायुदलात सामील करण्यासंबंधी काय हालचाली पडव्यामागे झाल्या त्याची माहिती प्रथमच प्रकाशात येत आहे. सध्या भारताच्या वायुदलात अत्याधुनिक बनावटीची व विविध प्रकारची कामगिरी बजावणारी आणि ध्वनीच्या दुप्पट वेग असणारी विमाने घेण्याचा विचार चालू आहे. त्या दृष्टीने ह्या मागच्या इतिहासाला विशेष अर्थ प्राप्त होत आहे.

हरयाणात ५० टक्के वीजकपात— हरयाणा राज्यात वीजेच्या पुरवठ्यात ५० टक्के कपात करण्यात आली आहे. डिझेल रेल्वे इंजिनची बनावट— भारतात तयार होणाऱ्या डिझेल रेल्वे इंजिनची किंमत सुमारे २६ लाख रुपये होते. परंतु ते तयार करण्यासाठी लागणाऱ्या परदेशीय भागांची किंमत बरीच मोठी होत असे. आता चार सरकारी संघटनांच्या सहकार्याने परदेशीय भागांची किंमत ४ लाख रुपयांपर्यंत खाली आली आहे. इंजिनांतील ८५ टक्के भाग आता देशात तयार झालेले असतात.

☆ अर्थ ☆

बुधवार, ३ जानेवारी १९७३

संस्थापक :
भा. वामन गोविंद काळे
संपादक :
श्रीपाद वामन काळे

“अर्थ एव प्रधानः” इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति । —कौटिलीय अर्थशास्त्र.

परदेशांतील सुशिक्षित हिंदी लोकां का परततात ?

आर्थिक लाभ आहे, पण स्वास्थ्य नाही.

अविकसित देशांतील बुद्धिमान लोक शिक्षणासाठी अगर व्यवसायासाठी परदेशांत जातात. त्यामुळे विकसनशील देशांना त्यांच्या ज्ञानाचा फायदा मिळत नाही अशी तक्रार करण्यात येत असते. असे परदेशांत गेलेले लोक स्वदेशात येण्यास तयार नसतात, असाही प्रवाद प्रचलित आहे. भारताच्या कौन्सिल ऑफ सायंटिफिक अँड इंडस्ट्रियल रिसर्च ह्या संघटनेने संयुक्त राष्ट्रसंघटनेच्या संशोधन आणि प्रशिक्षण संस्थेतर्फे ह्या विषयाची पाहणी केली आहे. ह्या पाहणीत भारतामधून परदेशांत गेलेल्या लोकांचाही अर्थातच समावेश आहे. पाहणीसाठी ६०० भारतीयांची निवड करण्यात आली होती. हे सर्वजण वैयक्तिक व्यवसाय सोडून इतर तांत्रिक क्षेत्रांतील होते आणि ते प्रगत देशांत कमीत कमी दोन वर्षे वास्तव्य करून नंतर भारतात परत आलेले होते. त्यांच्यापैकी प्रत्येकाने पदवी अगर पदविका अगर व्यावसायिक दाखला मिळविला होता असेही नाही. त्यांच्यापैकी बहुतेक जण शिक्षण संस्थांतून अगर संशोधन संस्थांतून काम करीत होते. पाहणीसाठी जमा करण्यात आलेल्या माहितीवरून काढलेले निष्कर्ष असे आहेत. परदेशातून परत आलेल्या तंत्रज्ञांपैकी फक्त ४ टक्के लोकांनी परत आल्याबद्दल पश्चात्ताप होत असल्याची भावना व्यक्त केली. ५० टक्के लोकांनी परतल्याबद्दल कधी कधी पश्चात्ताप होत असल्याचे सांगितले, आणि ४६ टक्के लोकांनी परत आल्याबद्दल स्वतःला समाधान असल्याची भावना व्यक्त केली. परदेशातील त्यांच्या वास्तव्याबद्दल विचारता, पाऊण हिस्सा लोकांनी वास्तव्य सुखाचे झाले असे सांगितले. एक पंचमांश लोकांनी कमी जास्त प्रमाणात समाधान व्यक्त केले आणि १.४ टक्के लोकांनी परदेशांतील वास्तव्य सुखप्रद झाले नाही असे सांगितले.

परदेशांतून परत आल्याबद्दल पश्चात्ताप व्यक्त करणाऱ्या लोकांची एक तक्रार अशी असते की भारतात त्यांच्या कर्तबगारीला व शिक्षणाला पुरेसा वाव नसतो. ह्याबद्दल विचारणा केली असता ९० टक्के लोकांनी असा अभिप्राय व्यक्त केला की परदेशांत काम करण्याची परिस्थिती आणि शिक्षणपद्धती ह्या दोन्ही अधिक चांगल्या आहेत. तथापि, परदेशांतील समाजात त्यांना फारसे मानाचे स्थान मिळत नसावे असे दिसते. कारण परत

आलेल्यांपैकी ६५ टक्के लोकांनी त्यांना भारतात मिळालेल्या सामाजिक स्थानाबद्दल समाधान व्यक्त केले. ह्याचा अर्थ असा की परदेशांत जाणाऱ्या लोकांचे केवळ आर्थिक लाभ झाला तर भागते असे नाही. आर्थिक लाभाबरोबरच सामाजिक स्थानाचीही अपेक्षा ते करीत असतात. २४ टक्के लोकांना परदेशांत अगर स्वदेशात राहणे सारखेच वाटत होते. ११ टक्के लोकांना परदेशीय समाजातील प्रतिष्ठेचा लाभ झालेला दिसला. फक्त एकपंचमांश लोक देशभक्तीने प्रेरित होऊन परत आलेले दिसले. भारतात परत आलेल्या बहुतेक शास्त्रज्ञांना अगर तंत्रज्ञांना कौटुंबिक जिवाळ्याने खेचून आणलेले दिसून आले. काही जण आपल्या वृद्ध मातापितरांसाठी परत आले तर काही इतर नातेवाईकांच्या प्रेमापोटी परत आलेले दिसले. परदेशांत जाऊन भरपूर पैसा कमावून स्वदेशी आलेले भारतीय कमी नाहीत. अशा लोकांनी परदेशांत जाऊन वैयक्तिक स्वार्थ अधिक चांगल्या रीतीने साधला असे म्हणता येईल. परंतु त्यांच्यातील ज्यांना काही तरी नवीन करावे, ज्ञानसाधना सतत करीत राहावी असे वाटत असेल त्यांचे केवळ आर्थिक सुस्थितीने समाधान होणार नाही. ज्ञानसाधनेच्या हव्यासापायी द्रव्यलाभाचा मोह बाजूला सारणारे अर्थातच अत्यल्प असणारे हे उघड आहे.

वीजनिर्मितीच्या साधनांची आयात करावी लागणार ?

४ थ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाखेरी भारतामधील विद्युतनिर्मितीची क्षमता २.१ कोटी मेगॅवॅट होती. ती पाचव्या पंचवार्षिक कार्यक्रमात ४.१५ कोटी मेगॅवॅट इतकी वाढगवयाची असेल तर वीजनिर्मितीच्या साधनांची आयात करावी लागेल आणि ह्या आयातीसाठी पुरेसे परदेशीय चलन उपलब्ध करून घ्यावे लागेल असा अभिप्राय भारताच्या वीज व पाटबंधारे खात्याने व्यक्त केला आहे. त्यासाठी भारतामधील संबंधित कारखान्यांवर अवलंबून चालणार नाही असे खात्याचे म्हणणे आहे. परंतु नियोजन खात्याला आणि उद्योगविकास खात्याला हे म्हणणे मान्य नाही. या खात्याच्या मताने भारतामधील विद्युतसामग्रीचे कारखाने देशाच्या सर्व गरजा भागवू शकतील. मात्र त्यांचा पुरेपूर वापर करण्यात आला पाहिजे.

१४ बँकांत महाराष्ट्र बँक आणि कॅनरा बँक ह्यांचे वैशिष्ट्य

१४ राष्ट्रीयीकृत बँकांनी १९७१ साली मध्यवर्ती सरकारला नफ्यापैकी ४.४४ कोटी रुपये दिले. भारत सरकारने ह्या बँका स्वतःकडे घेताना त्यांना जी रक्कम भरपाईदाखल दिली होती, तिच्याशी ह्या बँकांनी सरकारला दिलेल्या रकमेची टक्केवारी ५.१% पडते. १९७० मध्ये ती ४.७% पडली होती. १४ पैकी १० बँकांनी १९७० पेक्षा १९७१ मध्ये सरकारकडे अधिक रक्कम वर्ग केली; तीन बँकांनी पूर्वीइतकीच रक्कम वर्ग केली तर एका बँकेने (इंडियन बँक) फारच कमी रक्कम वर्ग केली. कॅनरा बँक आणि महाराष्ट्र बँक ह्यांनी इतर सर्व बँकांपेक्षा अधिक प्रमाणात रक्कम वर्ग केली आहे, ह्याचा अर्थ न दाखविलेले तोटे त्यांच्या बाबतीत कमी होते. त्यांचे ताळेबंद अधिक वस्तुनिष्ठ होते इतकेच नव्हे तर त्यांचे गुप्त रिझर्व मोठे होते असा त्याचा अर्थ आहे.

	१९७०	१९७१
१. अलाहाबाद बँक	४.२	४.२
२. बँक ऑफ बरोडा	५.६	६.४
३. बँक ऑफ इंडिया	५.५	५.७
४. बँक ऑफ महाराष्ट्र	६.५	७.०
५. कॅनरा बँक	७.८	८.६
६. सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया	१.८	१.९
७. देना बँक	४.४	५.६
८. इंडियन बँक	२.२	०.९
९. इंडियन ओव्हरसीज बँक	३.२	३.२
१०. पंजाब नॅशनल बँक	६.०	६.०
११. सिंडिकेट बँक	५.७	६.४
१२. युनियन बँक ऑफ इंडिया	६.१	६.४
१३. युनायटेड बँक ऑफ इंडिया	५.५	६.१
१४. युनायटेड क. बँक	५.५	६.२
एकूण	४.७	५.१

दिल्लीत नवीन दुग्धालय

दिल्ली येथे सार्वजनिक मालकीच्या विभागात नवे दुग्धालय स्थापन करण्यात येणार आहे. दुग्धालयात रोज ४ लाख लिटर दुधावर संकरण करता येणारी यंत्रसामग्री बसविण्यात यावयाची आहे. १९७३-७४ च्या सुमारास त्याची उभारणी पूर्ण होईल असा अंदाज करण्यात आला आहे. त्याचबरोबर दिल्ली येथे सध्या चालू असलेल्या दुग्धालयात आणखी नवी यंत्रसामग्री बसविण्यात येत आहे. नव्या यंत्रसामग्रीमुळे रोज ३ लाख, ७५ हजार लिटर दुग्धावर संस्कार करणे शक्य होईल. १९७४-७५ च्या सुमारास दिल्ली शहरातील नागरिकांची दुधाची गरज पुरविण्यासाठी रोज ७ हजार लिटर दूध जंतुरहित करून वाटल्यांत भरावे लागेल. ही गरज लक्षात घेऊन हालचाली सुरू करण्यात आल्या आहेत.

दुष्काळग्रस्तांच्या मदतीसाठी कर बसवा

गोखले इन्स्टिट्यूट ऑफ पॉलिटिक्स अँड इकॉनॉमिक्स ह्या संस्थेचे डायरेक्टर प्रा. व्ही. एम. दांडेकर ह्यांनी पत्रकारांशी बोलताना महाराष्ट्रातील भीषण दुष्काळाला तोंड देण्यासाठी कर बसविण्याची सूचना केली आहे. ते म्हणतात की महाराष्ट्रात पडलेल्या दुष्काळामुळे ज्यांच्यावर प्रत्यक्ष आघात झालेला नाही अशा लोकांवर दुष्काळ-मदत कर बसविण्यात यावा. ही अशी एक मोठी आपत्ती आहे की जिचा मुकाबला करताना नियोजनेची आणि एकसूत्री प्रयत्नांची फार आवश्यकता आहे. सरकारच्या मताने परिस्थितीला तोंड देण्यासाठी १४३ कोटी रुपये लागतील. पण हा अंदाज कमी आहे. ह्या कामासाठी ३०० कोटी रुपये लागतील; तरच दुष्काळग्रस्त लोकांना काम पुरविणे, पिण्याच्या पाण्याची सोय करणे, लोकांच्या आरोग्याचे रक्षण करणे आणि उपयुक्त गुरे उपासमारीपासून वाचविणे शक्य होईल. ज्यांना कर देण्याची ऐपत आहे त्यांच्याकडून ते दुष्काळात सापडलेले नसतील तर कर वसूल करण्यात यावा. दुष्काळग्रस्तांना मदत पोचविण्याच्या ऐच्छिक प्रयत्नांनी काहीही भागणार नाही. दुष्काळात गुरांची संख्या मृत्यूमुळे मोठ्या प्रमाणावर घटत आहे. त्यामुळे शेतीच्या पुढील हंगामासाठी शेतकऱ्यांजवळ जमीन कसण्यासाठी बैल नसण्याची शक्यता आहे. म्हणून सरकारने यंत्रचलित नांगरांच्या तुकड्या तयार ठेवाव्या आणि त्यांचा उपयोग नांगरटीसाठी करावा. शेतीला उपयुक्त असतील अशी जनावरे वाचविण्यात यावीत आणि बाकीची सरकारने आपल्या ताब्यात घेऊन कत्तलखान्याकडे रवाना करावी.

शेरास सव्वा शेर !

एका कापड दुकानी एका फोटोग्राफर ग्राहकाने छपत्र रुपयांचे कापड खरेदी केले. पैसे देताना ग्राहकाने पन्नास रुपयेच व्यापाऱ्याच्या हाती ठेवले, पण व्यापारी तेवढे घेण्यास तयार होईना. तेव्हा ग्राहक रागाने कापड तेथेच टाकून बाहेर निघून जाऊ लागला. व्यापारी रागाने म्हणाला, "एकदा कापड फाडल्यावर तुम्ही नको म्हणता हे सभ्यपणाला धरून नाही." त्यावर फोटोग्राफरने आपल्या मोठ्या आवाजाने पाचपन्नास माणसे दुकानात गोळा केली व त्यांच्यादेखत तो व्यापाऱ्याला म्हणाला, "तुमच्या कापडात सहा रुपये सूट देणे तुमच्या जिवावर घेते आणि माझ्या कडून लग्नातील फोटो काढून घेतलेत, त्याच्या विलात आ रुपये कमी केलेत, तेव्हा माझा विचार केलात काय ?"

व्यापाऱ्याचा चेहरा फोटो काढण्यासारखा झाला, हे सुत्रां सांगावयास नकोच ! 'करावे तसे भरावे' हे नीतिशास्त्र सर्व व्यापारी बंधूंना सारखेच लागू आहे, पण लक्षात कोण घेतो ?

—श्री. ग. सवनीस, 'व्यापारी मित्र' डिसेंबर १९७३

मिसेस् निक्सन विवाहापूर्वी एम्स्ट्रॉम मटी—मिसेस् पॅट निक्सननी बेनहूर, स्मॉल टाउन गॅल, इत्यादी बोलपटात एम्स्ट्रॉम मटी म्हणून काम केले होते. त्यांची निक्सनशी एका हौशी नाट्य-संचात गाठ पडली, तेव्हा निक्सन वकिली करित होते आणि पॅट शिक्षिका होत्या. १९४० मध्ये त्यांचा विवाह झाला.

आंतरराष्ट्रीय 'स्त्री-वर्ष'—१९७५ हे 'स्त्री-वर्ष' पालण्याचे युनायटेड नॅशनसनी ठरविले आहे. स्त्रियांना पुरुषांच्या बरोबरीने अधिकार देण्याच्या आवश्यकतेकडे जगाचे लक्ष वेधणे, हा त्याचा उद्देश आहे. सेक्रेटरी-जनरलनी १९७४ अखेर कार्यक्रम तयार करावयाचा आहे.

दरमाणाशी उत्पन्न—आजच्या बाजारभावाने भारताचे दरमाणाशी वार्षिक उत्पन्न ६०६ रु. (८१ डॉलर्स) आहे. विकसित देशांत ते सरासरीने १६,००० रु. आहे. विकसनशील देशांतील दरमाणाशी उत्पन्नाची सरासरी १,३५० रु. आहे.

गाढवांसाठी बँकेची कर्जे—बँक ऑफ बरोडाने ओझेवाहू गाढवांच्या खरेदीसाठी ३०० ते ४०० रु. कर्जे देण्यास प्रारंभ केला आहे. शेतीसाठी आवश्यक अशा जनावरांच्या खरेदीसाठी बँक कर्जे देत आली आहेच.

परराष्ट्र खात्यातील तोषखाना—भारतीय शिष्टमंडळांना परदेशात ४५० रु. पेक्षा जास्त किमतीच्या भेटी मिळाल्या तर त्या तोषखान्यात ठेवल्या पाहिजेत, असा सरकारी नियम आहे. ह्या भेटींची किंमत जेवढ्या रकमेने जास्त भरेल, तेवढी किंमत देऊन ह्या भेटी ज्याच्या त्याला घेता येतात. १९६९ साली ४०० रु. च्या, १९७० साली ९४२ रु. च्या आणि १९७१ साली ३,३४५ रु. च्या भेटी अशा रीतीने तोषखान्यात ठेवल्या गेल्या. "पंतप्रधान आणि परराष्ट्र मंत्री ह्यांना मिळालेल्या सर्व भेटी तोषखान्यात ठेवण्यात आल्या का?" ह्या प्रश्नास 'मला त्याची माहिती नाही' असे परराष्ट्रखात्याच्या उपमंत्र्यांनी राज्यसभेत उत्तर दिले.

इंदिरा गांधींचे प्रवास—१९७२ मध्ये श्रीमती इंदिरा गांधी एकूण १२० दिवस दिल्लीच्या बाहेर होत्या. म्हणजे, प्रत्येक तीन दिवसांपैकी एक दिवस त्यांनी दिल्ली बाहेर सर्च केला. पश्चिम बंगालला त्या आठ वेळा गेल्या, उत्तर प्रदेशात पाच वेळा आणि आंध्र व महाराष्ट्र ह्या राज्यात प्रत्येकी सहा वेळा गेल्या. केरळ, काश्मीर, मणिपूर, मेघालय, राजस्थान, त्रिपुरा, ह्यांच्या वाट्याला प्रत्येकी एक एकच भेट आली. त्यांचे प्रवासातील प्रत्येक दिवसाचे कपडे स्वतंत्र सूटकेसमध्ये बातलेले असतात.

परदेशी प्रवाशांची संख्या वाढली—१९७२ मध्ये ३,२५,००० परदेशी प्रवासी भारतात आले. १९७१ मध्ये त्यांची संख्या ३,००,९९५ एवढी होती.

लंडनमधील हायकमिशनमधील कर्मचारी—लंडनमधील हायकमिशनमधील कर्मचाऱ्यांची संख्या १९५९ मध्ये १,३०० होती, ती १९६९ मध्ये ७४८ वर आणण्यात आली. आता ती ५२५ आहे. १९७४ अखेर ती ३५० वर येईल.

सरदारगृह

मुंबईत राहण्याची व भोजनाची उत्तम सोय.
मंगलकार्ये व मेजवानी यांसाठी सोईस्कर ठिकाण

— आमची वैशिष्ट्ये —

- * हीरकौत्सवानिमिस अध्यायवत् पद्धतीचे मोजनगृह व अनेक प्रकारच्या सुस्वसोई.
- * टिळक जन्मशताब्दीविनी लोकमान्यांचे सरदारगृहात केलेले स्मारक.

फोन नं. :- ३८३३७] सरदारगृह प्रा. लि. [तार-सरदारगृह
क्रॉफर्ड मार्केटजवळ, मुंबई २.

BANK TO BANK...

THE BELGAUM BANK LIMITED

(SCHEDULED BANK)

Regd. & Head Office : 659-60, Raviwar Peth,
BELGAUM

Invest in our " Family Benefit
Deposit Scheme " and earn Monthly
Interest as a Pension - Enquire at any
of our Branches - Bombay Office at
Mandvi, Bombay - 9.

OUR MOTTO IS SERVICE
AND WE REALLY SERVE.

S. Y. KAMAT,
General Manager.

K. B. KIRTIKAR,
Chairman.

औद्योगिक धोरण काय ते ठरवा

बंगाल नॅशनल चेंबर ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्री ह्या संघटनेने भारत सरकारला औद्योगिक धोरण स्पष्टपणे जाहीर करण्याची विनंती केली आहे. ह्यासंबंधीच्या आपल्या निवेदनात संघटना म्हणते की राष्ट्रीयीकरण, मक्तेदारी गटाची वाढ, संयुक्त औद्योगिक संघटना आणि खाजगी विभागाच्या वाढीला ठेवण्यात येणारा वाव ह्या सर्व बाबतीत काही तरी निश्चित धोरण ठरविण्याची आवश्यकता आहे. १९५६ साली करण्यात आलेल्या औद्योगिक धोरणविषयक ठरावाचा पाठपुरावा सरकारने पुन्हा केला आहे. १९७० साली ह्याच मूलभूत धोरणाचे समर्थन करण्यात आले ही गोष्ट स्वागतार्ह आहे, तथापि, काही सरकारी प्रवक्त्यांनी परस्पर विरोधी सूर काढलेले आहेत. त्यामुळे बराच गोंधळ निर्माण झाला असून चिंता उत्पन्न झालेली दिसते. अलीकडे काही खाजगी कंपन्यांचे राष्ट्रीयीकरण तशी जरूर नसतानाही करण्यात आले आहे. त्याचप्रमाणे काही वेळा राष्ट्रीयीकरणाची जरबही दाखविण्यात आली आहे. खाजगी मालकीच्या कंपन्यांना सरकारकडून आणि वित्तीय संस्थांकडून जी कर्जे देण्यात आली आहेत त्यांचे रूपांतर सामान्य भागभांडवलात करण्यात आले आहे. ह्या प्रकारांनी खाजगी विभागात बरेच अस्थिर वातावरण निर्माण झालेले आहे. परिणामी, खाजगी उद्योगधंद्यांत भांडवल गुंतविण्याची प्रवृत्ती मंदावली आहे आणि उद्योगधंद्यांची वाढ होण्यास आवश्यक असणारे वातावरण गढूळ झालेले आहे. सध्याच्या राष्ट्रीयीकरण झालेल्या औद्योगिक संघटनांचा व सरकारी मालकीच्या संस्थांचा कारभार एकंदरीने समाधानकारक चाललेला नाही.

अशा परिस्थितीत खाजगी कंपन्या ताब्यांत घेण्याचे अगर राष्ट्रीयीकरणाचे धोरण पुढे रेटण्यापेक्षा सरकारने खाजगी व सार्वजनिक मालकीच्या संयुक्त संघटनांना योग्य ती संधी देऊन पाहानी. असे करण्यात आले तर दोन्ही विभागात असलेले फायदे पदरात पडून त्यामधील दोष मात्र टाळता येतील, आणि देशा-पुढे जी सामाजिक-आर्थिक उद्दिष्टे ठेवण्यात आली आहेत ती साध्य करता येतील. खाजगी मालकीच्या विभागात निर्माण होणाऱ्या संपत्तीवर, नफ्यावर आणि त्यातील अनुभवजन्य ज्ञानावर सामाजिक नियंत्रण अधिक राहू शकेल. त्यामुळे गोंधळ आणि तर्कवितर्क ह्यांनाही आपोआपच आळा बसू शकेल. सरकारने कांहीं आजारी औद्योगिक संघटना चालविण्यासाठी आपल्या ताब्यात घेतल्या आहेत. त्या स्वतः चालविण्यापेक्षा उद्योगपतींना सरळ विकण्याचा विचार सरकारने करावा. अशा आजारी संघटनांचा कारभार अधिक कार्यक्षम रीतीने चालविण्याची जबाबदारी मात्र त्यांनी घेतली पाहिजे. नव्या उद्योगधंद्यांची वाढ होण्यासाठी अधिक प्रेरक कायदे आणि उपाय करण्यात आले पाहिजेत. त्याचप्रमाणे मध्यम प्रतीच्या आणि छोट्या उद्योगधंद्यांत अधिक विविधता आणून त्यांचे स्वरूप अधिक अद्ययावत करण्यात आले पाहिजे. असे करण्यात आले तर बेकारी कमी करण्यासाठी अधिक रोजगार उपलब्ध होऊ शकतील आणि

सामाजिक न्यायाचाही विस्तार होईल. मध्यम प्रतीच्या व छोट्या उद्योगधंद्यांकडून योग्य तो प्रतिसाद मिळाला नाही तर मोठ्या उद्योगधंद्यांना आपले उद्योगधंदे विस्तारण्याची आणि त्या यात अधिक विविधता आणण्याची मुभा देण्यात यावी. आर्थिक व सामाजिक दृष्ट्या जरूर असेल तर नवीन कारखाने काढण्यासही परवानगी द्यावी.

आरोग्य सेवेचे राष्ट्रीयीकरण करण्याची सूचना

इंडियन मेडिकल असोसिएशनचे अध्यक्ष डॉ. ए. के. एन्. सिन्हा ह्यांनी ग्रामीण भागातील लोकांना आरोग्याबद्दलच्या सोयी उपलब्ध करून द्यावयाच्या असतील तर देशातील आरोग्य-सेवेचे राष्ट्रीयीकरण करण्याची मागणी केली आहे. ते म्हणतात की वैद्यकीय पदवीधर सेवेगावी जाण्यास तयार नसतात हे म्हणणे खोटे असून राजकीय धापेवाजपणाचे आहे. हे मात्र खरे की ग्रामीण भागात डॉक्टरांना आपली उप-विका चालविण्याइतकी प्राप्ती होणे कठीण जाईल. कारण तेथील एक वृत्तिआंशाइतक्या लोकांचे दररोजचे उत्पन्न ७० पैशांपेक्षाही कमी आहे. म्हणून ग्रामीण भागातील डॉक्टरांना पुरेशी प्राप्ती होण्यासाठी आरोग्यसेवेचे राष्ट्रीयीकरण करणे एवढाच उपाय आहे. ग्रामीण भागातील लोकांना डॉक्टरांनी सांगितलेली औषधे घेण्याचे आर्थिक सामर्थ्य नसते. म्हणून पदवी घेतलेल्या डॉक्टरांना सेवेगावी पाठविणे म्हणजे राष्ट्रीय अपव्यय करण्यासारखे होईल. इंडियन मेडिकल असोसिएशनने १० वर्षांपूर्वी राष्ट्रीयीकरणाची एक योजना सरकारला सादर केली होती. परंतु सरकारने तिजकडे काहीच लक्ष दिले नाही. अलीकडेच सरकारने जी ग्रामीण आरोग्य योजना जाहीर केली आहे ती उपयुक्त ठरणार नाही. आयुर्वेद आणि होमिओपॅथी ह्या चिकित्सापद्धतींचे ४ महिन्यांचे शिक्षण घेतलेले वैद्य ग्रामीण भागात धाडणे योग्य होणार नाही. योग्य व लायक डॉक्टर मिळण्यासारखे असताना असे करणे अनिष्ट आहे. आधुनिक वैद्यकीय पद्धती आणि आयुर्वेद व होमिओपॅथी ह्यांची संमिश्र पद्धती वापरात आणणेही हिताचे ठरण्यासारखे नाही.

इंडियन हायकमिशनमध्ये नौकर कपात

लंडनमधील इंडियन हायकमिशनमधील नौकरांची संख्या आता ५२५ वर आणण्यात आली आहे अशी माहिती राज्यसभेत देण्यात आली. एका प्रश्नाला उत्तर देताना परराष्ट्र खात्याचे उपमंत्री श्री. सुरेंद्रपाल सिंग म्हणाले की १९७४ पर्यंत तेथील नौकरांची संख्या ३५० पर्यंत कमी करण्याचा सरकारचा इरादा आहे. हायकमिशनमध्ये मोठ्या रकमांचा गैरवापर करण्यात येत आहे ह्या आरोपाचा त्यांनी इन्कार केला. ते पुढे म्हणाले की तेथील काम व नौकरांची संख्या ह्यांची नीट पहाणी करण्यात आली आहे. १९५९ साली नौकरांची संख्या १,३०० होती. ती १९६९ साली ७४८ करण्यात आली होती. युरोप-मधील देशातील भारताच्या वकिलातीत काम करणारांच्या संख्येवरही सरकारचे लक्ष आहे असे सांगण्यात आले.

व्यवस्थापनातील समस्या (४)

एका कंपनी संचालकाची व्यथा

(लेखक : एक संचालक)

जवळ जवळ २० वर्षे भरभराटीत चाललेल्या एका प्रायव्हेट लिमिटेड कंपनीचा मी संचालक-संस्थापक. सुरुवातीच्या काळात रु. १०० पगारावर मी काम करीत होतो. वीस वर्षांच्या अवधीत रु. ५०० पर्यंत पगार झाला. प्रॉव्हिडंट फंड, पगारी रजा, वगैरे काही नाही. फक्त कंपनीच्या होणाऱ्या फायद्यावर ७.३% कमिशन व काही वर्षे बोनस मिळाला एवढेच. १५ वर्षांचा विशिष्ट पगाराचा करार असल्यामुळे व कंपनीच्या हाती असलेल्या फायदेशीर पण अनिश्चित धंद्यामुळे कंपनीला भरपूर फायदा होऊनही पगार वाढवून घेण्याचे त्या काळात कधी मनावर घेतले नाही व संस्थेचा संस्थापक असल्यामुळे त्याबद्दल कधी खेदही वाटला नाही. संस्था वाढावायची व स्थिर करावयाची या जिद्दीने व तळमळीने स्वतःचा स्वार्थ न पाहता काम केले. भागीदारांना २% पासून ३०% पर्यंत डिव्हिडंड वाटले. सरकारी इन्कम टॅक्स ६५% असल्याने ३-४ लाखांपर्यंत टॅक्सच भरला. कंपनीच्या २१ व्या वर्षी हाती असलेला किफायतशीर धंदा दुर्दैवाने नाहीसा झाला. नवीन धंद्याचे प्रयोग सुरू झाले. त्यात तात्काळ जम बसेना पूर्वीच्या फायद्याच्या मानाने फायदा एकदम कमी झाला. एका वर्षी नवीन धंद्यातील मशीनरीवर काढलेल्या घसान्यामुळे नुकसान आले. याबद्दल शेअरहोल्डर्सनी वस्तुस्थिती जाणून व धंद्यातील माही सचोटी जाणून तक्रार केली नाही. कारण आजवर शेअरहोल्डर्सना त्यांच्या शेअरकमेच्या डुप्पट रकम डिव्हिडंड-रूपाने मिळाली होती. कंपनीच्या भरभराटीच्या काळात सरकारलाही इन्कम टॅक्स रूपाने भरपूर लाभ झाला होता.

कंपनीच्या अडचणीच्या व पडत्या काळात इन्कम टॅक्स अधिकाऱ्यांनी सहानुभूतीचे धोरण तर ठेवलेच नाही उलट जसमेवर मीठ चोळावे तसे झालेली खरोखरीची नुकसानी सोटी ठरविण्याचा खटाटोप करून टॅक्स बसविण्याचा अत्याचार सुरू केला. माझा पगार ५०० रु. टॅक्स ऑफिसरच्या डोळ्यात सलू लागला व त्याने त्यातले रु. २५० च (म्हणजे वार्षिक रु. ३,००० च) मान्य केले व बाकीवर टॅक्स बसविला. कंपनीला भरपूर नफा होत असताना मॅने. डायरेक्टरना पगार इतका कमी का असे जोपर्यंत इ. टॅक्स ऑफिसर विचारीत नाही तोपर्यंत कंपनीला फायदा नाही म्हणून मॅनेजिंग डायरेक्टरचा पगार कमी करावा असे अप्रत्यक्षरीत्या सुचविणे म्हणजे अव्यापारेणु व्यापार होय. हल्ली बँकेतील शिपाई, कॅशियर इत्यादीचे पगार रु. ४०० पासून रु. ७००/- पर्यंत आहेत. अशा परिस्थितीत ज्याचे-वर लाखो रुपयांच्या उलाढालीची व सुरक्षिततेची जबाबदारी आहे व जो संपूर्ण वेळ हिशेब, टायपिंग, पत्रव्यवहार हे सर्व काम

एकहाती करून केवळ हुद्द्याने मॅनेजिंग डायरेक्टर म्हणून काम पाहतो त्याला रु. ५०० पगार मिळणे (तेही २० वर्षांनंतर) सर्वथेव चुकीचे आहे काय ? कंपनीच्या पडत्या परिस्थितीची त्याला जाण आहे व त्या दृष्टीने जास्तीत जास्त काटकसरीचा कारभार तो करीत आहे.

संस्था काय अगर व्यक्ती काय, नफानुकसानीच्या रहाट-गाडग्यांतून कोणीही सुटलेले नाही. मंदीची लाट येते, चालू धंदा अनपेक्षितपणे बंद पडतो, अंदाज चुकतात, फसगत होते या कारणाने धंद्यात नुकसानी झाली; संचालकाने अप्रामाणिकपणे जाणूनबुजून केलेली नाही; तर ती ग्राह्य मानणे कोणासही भाग आहे. नुकसानीत चाललेल्या धंद्यांनीही कामगारांना विशिष्ट बोनस दिलाच पाहिजे असा एकीकडे कायदा करावयाचा आणि दुसरीकडे " परवडण्या "च्या तत्त्वावर कंपनीला फायदा झाला नाही म्हणून त्याच्या संचालकाचा पगार कमी करण्याचे दडपण आणावयाचे हे कोणत्या सामाजिक नीतीत बसते, समजत नाही. पगार तसाच अफाट असेल तर या दडपणाचे स्वरूप समजता येईल किंवा ते न्याय्यही ठरेल. परंतु ४ मुलावाळांच्या पित्याच्या संसाराच्या किमान गरजा व कंपनी संचालक या नात्याने त्याने सांभाळावयाची किमान सामाजिक प्रतिष्ठा जपण्याइतपतही त्याला वेतन मिळत नसतांना त्याचेवर इन्कम टॅक्स ऑफिसरने आपली कुऱ्हाड चालविली तर त्या कंपनी संचालकाने काय करावयाचे ? गेली दोन वर्षे या व्यथेला मी तोंड देत आहे. सरकारी कायदे अनेक वेळा किती भोंगळ आणि अन्यायमूलक असतात व कोणाचाही कोणत्याही प्रकारचा तारतम्यभाव न बाळगता ठोकपणे त्याची अमलबजावणी करणारे ऑफिसर्स असले म्हणजे ' माकडाच्या हातात कोलीत ' देण्याचा कसा प्रकार होतो याची ' अर्थ 'च्या वाचकांना कल्पना यावी म्हणून त्या व्यथेला जाहीर वाचा फोडली आहे.

टान्झानिआकडून काजूची आयात—भारताने टान्झानिआकडून पुढील वर्षी ८५ हजार टन काजू आयात करण्याचे ठरविले आहे. आयातीची किंमत १०.६१ कोटी रुपये होईल. भारताच्या काजू कॉर्पोरेशनचे प्रतिनिधी आणि टान्झानिआच्या शेतीमंडळाचे प्रतिनिधी ह्या संघीच्या करारावर सहा केल्या. काजूगाराचे उत्पादन भारतात पुरेसे होत नाही.

परदेशांत अन्नधान्याची खरेदी—भारतामधील अनेक राज्यांत उद्भवलेल्या दुष्काळी परिस्थितीला तोंड देण्यासाठी परदेशांत अन्नधान्याच्या खरेदीला प्रारंभ झाला आहे. अमेरिका, कॅनडा, अर्जेंटिना, इत्यादी गहू पिकविणाऱ्या देशांकडून ५ लाख टन गव्हाची खरेदी करण्यात आली आहे. ह्या खरेदीमुळे तातडीची गरज भागून पुढील खरेदी अधिक कसोशीने करण्यास लागणारा अवधी मिळू शकेल.

चोरट्या आयातीचा टेलिव्हिजन कारखानदारीवर परिणाम

मुंबईतील टेलिव्हिजनचे सेट्स तयार करण्याचे कारखानदार चिंतेत पडले आहेत. अनेक कारखानदारांनी सेट्स घेणाऱ्या ग्राहकांच्या आगाऊ याणा तयार केल्या होत्या. परंतु आता त्यांची मागणी कमी झाली असून आगाऊ पैसे देणारी गिऱ्हाइके दुर्मिळ होत चालली आहेत. तयार सेट्स विकणारे असे दोनच मोठे कारखाने सध्या आहेत. बारीकसारीक कारखाने आपले सेट्स भाडे-खरेदी पद्धतीने विकू लागणार अशी चिन्हे दिसत आहेत. बडे कारखाने त्यांच्या आर्थिक सुदृढतेमुळे विक्रीचा मोठ्या प्रमाणावर प्रचार करून आपला माल विकू शकतील पण ह्या उत्पादनक्षेत्रात नव्याने घेणाऱ्या अगर आलेल्या कारखान्यांची मात्र तारांबळ उडाली आहे. त्याचे कारण म्हणजे टी. व्ही. सेटची होणारी चोरटी आयात. कारखानदारांनी चोरट्या आयातीला प्रतिबंध करण्यासाठी कडक उपाय योजावे अशी मागणी सरकारकडे केली आहे. परंतु अजून परिस्थितीत बदल झालेला नाही. टी. व्ही. सेटची चोरटी आयात मुंबईत फार मोठ्या प्रमाणावर होत आहे. त्यामुळे त्याच्या किमती भराभर घसरत चालल्या आहेत. जपानमध्ये तयार झालेला १९ इंची पडद्याचा 'टोशिवा' सेट मुंबईत २ हजार रुपयांना मिळू शकतो. अशाच हिंदी सेटची किंमत मात्र २,२०० रुपये बावी लागते. शहरात टेलिव्हिजन सेटची देवभाल व दुरुस्ती करण्याचा धंदा साजगी दुकानदारांनी चालविलेला आहे. हे लोक आयात केलेल्या सेटचीही दुरुस्ती करतात. त्यामुळे परदेशी सेटची चोरटी आयात करण्यास अप्रत्यक्ष उत्तेजनच मिळत आहे. टी. व्ही. सेट जवळ ठेवणाराला परवाना घ्यावा लागतो. सेटच्या मालकाला परवाना मिळवून देण्याची व्यवस्थाही चोर बाजारात माल आणणारी मंडळी ह्या ना त्या मागाने करित असतात.

नाताळ भेट कार्डांबरोबर १० लक्ष रु. चे
लॉटरी तिकीट

न्यूर्याकमधील मिसिस इडा मॅगून ह्या ६५ वर्ष वयाच्या विधवा मालकीकरीला तिची शेजारीण मिसिस जोसेफ ह्यूजेस ही दरवर्षी नाताळच्या वेळी भेटकार्ड आणि त्याच्याबरोबर आयरिश स्वीपस्टेक्सचे लॉटरीचे तिकीट पाठविते. यंदाच्या ह्या तिकिटाला १० लक्ष रु. चे बक्षीस मिळाले. ह्या रकमेपैकी काही रकम मिसिस ह्यूजेसला आणि काही रकम धर्मादाय देण्याचा आपला मानस मिसिस मॅगूननी व्यक्त केला आहे.

माधवराव शिंदे बाँबे डाइंगचे बोर्डावर

ग्वालेरचे माजी संस्थानाधिपती, श्री. माधवराव शिंदे, हे बाँबे डाइंग अँड मॅन्युफॅक्चरिंग कंपनीचे डायरेक्टर झाले आहेत. कंपनीने श्री. शिंदे (वय २७ वर्षे) ह्यांच्या तारुण्याला महत्त्व दिले आहे, असे कंपनीतर्फे सांगण्यात आले आहे.

वाचकांचा पत्रव्यवहार

प्यादेगिरीचे कसब

श्री. गि. के. पंडित ह्यांच्या "प्यादेगिरीचे कसब" ह्या मार्मिक लेखातील कसब वापरून रंकाचा राव जरी झाला, तरी तो आपल्या कामात व पर्यायाने आपल्या जीवनात समाधानी असेलच काय? याचे उत्तर म्हणजे लेखातील श्री. रामराव कुलकर्णी यांचे शेवटचे वाक्य—“मला मात्र माझ्यासारखा मनुष्य आवडत नाही.” मनुष्य जीवनाच्या कोणत्याही क्षेत्रात काम करित असला, तरी त्याच्या व्यवसायात प्रगती होऊन त्यास मानसिक समाधान मिळेल, तेच कसब अंतिम हिताचे होईल, हाच वरील लेखाचा गर्भितार्थ नाही काय?

तरुणांची कुचंबणा

श्री. सु. वि. मेहेंदळे ह्यांच्या "नव्या शिक्षणाच्या, ताज्या रक्ताच्या तरुणांची कुचंबणा" ह्या लेखात निर्दिष्ट केलेली समस्या चिंतनीय असून तीमध्ये व्यवस्थापकीय क्षेत्रातील सध्याची ज्वलन्त परिस्थिती प्रतिबिंबित झाली आहे. कंपनीच्या अंतिम हिताच्या दृष्टीने सेठ चंद्रकांत यांनी केलेल्या बहुपोल सूचना कार्यवाहीत आणण्याची शिकस्त करणे श्री. सुरेश दोशी यांना, ते सध्या फक्त ४२ वर्षांचे असल्याने, त्यांनी सहकार्याची व लवचीकपणाची सेवक वृत्ती ठेवल्यास, अवघड जाऊ नये, असे वाटते. आपल्या हाताखालचे पदवीधर इंजिनिअर त्यांचे कंपनीत अनुभव मिळवून दुसरीकडे जातात, याचा सूक्ष्म विचार केल्यास श्री. सुरेश दोशी ह्यांना, विचारसरणीमध्ये बदल करणे किती अगत्याचे व अंतिम हिताचे आहे, हे घ्यानी येऊ शकेल.

कोळपेवाडी (अहमदनगर) आर. डी. कुलकर्णी
२६-१२-१९७२

श्री. संजय गांधी ह्यांची 'मारुती लिमिटेड'

श्री. संजय गांधी ह्यांची 'मारुती लि.' ही कंपनी ४ जून १९७१ रोजी कंपनी कायद्याखाली नोंदण्यात आली. तिचे वसूल मांडवल ७१,८९,१०० रु. आहे.

मुंबईत प्रकाशित झालेले बोलपट :-- १९७२ मध्ये मुंबईमध्ये एकूण ११८ हिंदी बोलपट प्रकाशित झाले, त्यापैकी १०० बोलपट रंगीत होते. १९७१ मध्ये मुंबईमध्ये ९१ हिंदी बोलपट प्रसिद्ध झाले होते. १९७२ मध्ये मुंबईत १० मराठी, ५ गुजराती आणि १ सिंधी बोलपट प्रकाशित झाला. ह्या बोलपटांपैकी फक्त एकच (व्ही. शांताराम ह्यांचा 'पिंजरा') रंगीत होता. १०० रंगीत हिंदी बोलपटांपैकी ८० ईस्टमन कलरमध्ये, ८ गेवा कलरमध्ये, ६ फुजी कलरमध्ये, २ ऑर्वो-कलरमध्ये आणि चारांची रंगपद्धती निर्देशिलेली नव्हती. सिनेमा-स्कोपमध्ये एकच बोलपट होता, तो म्हणजे 'पाकिजा'.

वेतनावरोबर समाधानही वाटले पाहिजे

अमेरिकेच्या आरोग्य व शिक्षण खात्याने कामगारांच्या कामाबद्दलच्या मनोवृत्तीविषयी अहवाल प्रसिद्ध केला आहे. त्यावरून असे दिसते की कामगार हा केवळ मिळणाऱ्या वेतनालाच सर्व महत्त्व देतो असे नाही. त्याच्या दृष्टीने कामासाठी मिळणारे वेतन हे महत्त्वाच्या दृष्टीने पाचव्या क्रमांकाची बाब ठरते. अमेरिकेत ८.२ कोटी कामगार असून त्यांच्यांत दिसणाऱ्या असमाधानामुळे अमेरिकेत सरकार चिंतेत पडले होते. तेव्हा ह्या प्रश्नाचा खास अभ्यास करण्यात आला आणि अभ्यासगटाने आपला अहवाल सरकारला सादर केला. त्यावरून असे दिसून आले की अनेक कामगारांना त्यांचे काम मुळीच आवडत नसून उलट त्यांना त्याचा तिटकारा आहे. कामगारात असलेल्या ह्या असंतुष्टतेची अनेक लक्षणे अहवालात नमूद करण्यात आली आहेत. असमाधानामुळे त्यांच्या शारीरिक व मानसिक आरोग्यावर वाईट परिणाम होत आहे. त्याशिवाय कुटुंबात अस्थैर्य निर्माण होत असून सामाजिक कार्यक्रमात भाग न घेण्याची वृत्ती जोपासली जात आहे. कामगार सामाजिक व राजकीय दृष्ट्या एकाडे बनत आहेत. त्यांच्यांत आक्रमक वृत्ती बळावत आहे. लहान मुले एकाकी पडत आहेत, अंमली औषधे घेण्याकडे कल वाढत आहे आणि दारूचे व्यसन फोफावत चालले आहे. ह्यावर उपाय म्हणून एकसारखे एकच काम करण्याऐवजी त्यात विविधता आणावी, आणि काम देण्याच्या बाबतीत कामगारांच्या म्हणण्याचा विचार करण्यात यावा असे उपाय अहवालात सुचविण्यात आले आहेत. वेकारांसाठी व भत्यावर राहणाऱ्यांसाठी नवे रोजगार उपलब्ध करावे असेही सुचविण्यात आले आहे.

रशिआच्या सहकारी संघटनेचे साह्य

ग्राहकांना लागणाऱ्या रोज संपाच्या वस्तू तयार करण्यासाठी रशिआतील ग्राहक सहकारी संघटना भारतामधील सहकारी संघटनांशी सहकार्य करणार आहे. उभयतांच्या सहकायाने वस्तू-वर संस्कार करणारे कारखाने काढण्यात यावयाचे आहेत. कारखान्यांना लागणारी यंत्रसामग्री रशिआ पुरविणार असून त्यात तयार होणाऱ्या ग्राहकोपयोगी वस्तू रशिआला निर्यात करून किमतीची फेड करण्यात येणार आहे. अर्थात ही निर्यात सहकारी संघटनांमार्फतच होईल. रशिआतील नॅशनल को-ऑपरेटिव्ह कन्झुमर्स फेडरेशन ह्या संघटनेच्या चार प्रतिनिधींशी चर्चा करून सहकार्याविषयी परस्परांशी समजूत करून घेतली. त्यापूर्वी रशिआन संघटनेच्या प्रतिनिधींनी अहमदाबाद, मुंबई, औरंगाबाद व बंगलोर ह्या शहरांना भेटी देऊन ग्राहकांच्या संघटनांची व त्यांच्यातर्फे चालविल्या जाणाऱ्या कारखान्यांच्या गरजांची माहिती करून घेतली. त्यामुळे भारतामधील ग्राहकोपयोगी मालाच्या स्वरूपाची त्यांना चांगली कल्पना आली. भारतामधील ग्राहकांच्या सहकारी संघटना अद्याप बाल्यावस्थेत आणि म्हणूनच बाजारपेठावर फारशा परिणाम करण्यासारख्या समर्थ झालेल्या

नाहीत. किंबहुना अशा संस्था अपवादभूतच आढळतात असे म्हटले तरी चालेल. रशिआतील अशा संघटनांची कार्यपद्धती व अनुभव भारतामधील संघटनांना तंतोतंत उपयोगी पडणार नाही. परंतु इतर देशांतील ग्राहक सहकारी संघटनांची माहिती होण्याच्या दृष्टीने उभयता देशांतील अशा संघटनांच्या संबंदाचे स्वागत केले पाहिजे.

बाँबे रेंट अँक्टचे २४ (१) हे बंधनाचे कलम नकारात्मक आहे

सर कावसजी जहांगीर यांच्या मालकीच्या एका इमारतीत विजेच्या लिफ्टची सोय होती. सर कावसजी ह्यांनी ही इमारत विकली. काही वर्षांनी हा जुनाट झालेला लिफ्ट निकामी झाला. या इमारतीत भाडेकरू राहात होते. पुढे ही इमारत एका कंपनीने खरेदी केली. भाडेकरूंच्यांनी लिफ्ट दुरुस्त करून चालू करण्याबद्दल मागणी केली, परंतु मालक कंपनीने ती नाकारली. तेव्हा भाडेकरूंच्यांनी मालकावर रेंट अँक्ट कलम २४ (२) व (३) अन्वये दावा केला व २४ (४) अन्वये फौजदारी खटलाही केला. फौजदारी खटल्यात मॅजिस्ट्रेटने कंपनीस दोषी ठरवून दंड केला. कंपनीने हायकोर्टाकडे अपील केले असता हायकोर्टाने कंपनीस निर्दोषी ठरवून सोडून दिले. हायकोर्टाने खालील मत व्यक्त केले.

“या कलमाचा हेतू मालकाने भाडेकरूंच्यास मिळत असलेल्या सोयी त्याने स्वतः होऊन बंद करता कामा नयेत, असा आहे. तांत्रिक दोषामुळे व ज्या कारणाशी मालकाचा काही संबंध नाही अशा कारणामुळे लिफ्ट बंद पडला, तर तो मालकाचा दोष होऊ शकत नाही. कलम २४ (१) ने मालकावर घातलेले बंधन नकारात्मक आहे; मालकाने काय करू नये, हे त्यात नमूद आहे. सोयी व पुरवठा या बाबतीत मालकाने मुद्दाम त्या बंद केल्यास ते गुन्ह्याचे कृत्य होईल.” दिवाणी दाव्याचा निकाल अद्याप लागलेला नाही.

रासायनिक खतावर सर्वस्वी अवलंबून राहणे धोक्याचे

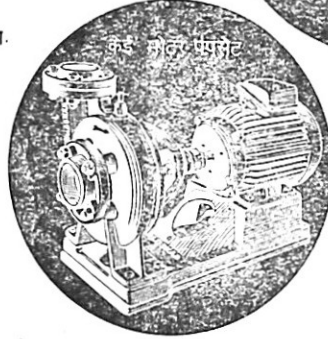
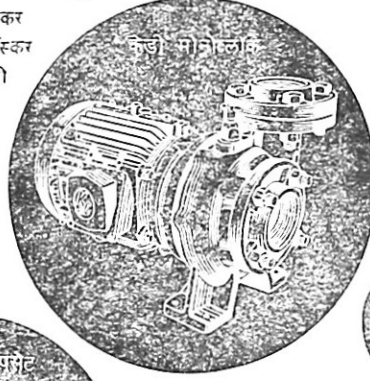
इंडिअन सोसायटी ऑफ अॅग्रिकल्चरल स्टॅटिस्टिक्स ह्या संघटनेची २६ वी परिषद पश्चिम बंगालमधील कल्याणी विद्यापीठात भरविण्यात आली होती. परिषदेचे उद्घाटन डॉ. एन्. आर. धर ह्यांनी केले. ते अलाहाबाद येथील शीला धर इन्स्टिट्यूट ऑफ सॉइल सायन्स ह्या संस्थेचे डायरेक्टर आहेत. ते आपल्या भाषणात म्हणाले की, रासायनिक खतावर सतत अवलंबून राहणे देशाच्या हिताचे नाही. पिकांचे उत्पादन वाढविण्यास निदान भारतात तरी सेंद्रिय खतावर जोर दिला पाहिजे. रासायनिक खताच्या वापराबद्दल जगातील अनुभव असा आहे की त्याच्या वापराने उत्पादन वाढते. परंतु सतत एकसारखे उत्पादन मात्र होऊ शकत नाही. म्हणून शेतीच्या कायमच्या विकासासाठी रासायनिक संतें हा उपाय नाही. अमेरिकेत पिकांचे उत्पादन वाढत आहे, पण जमीन नापीक होत चालली आहे.

शेतकऱ्यांच्या समृद्धीतील विश्वसनीय सहकारी

शेतीला मनाजोगा पाणीपुरवठा करण्यासाठी शेतात किलॉस्कर पंपसेट बसविला की भरघोस पीक पदरांत पडणारच किलॉस्कर पंप विनासायास दीर्घकाल काम देतो. तो चालविण्यास कमी खर्च येतो आणि म्हणून त्याची किंमत लवकर वसूल होते किलॉस्कर आसिआ स्टार्टर पंपसेटचे खात्रीपूर्वक रक्षण करतात. आणि म्हणूनच जाणते शेतकरी किलॉस्कर पंपसेटची निवड करतात

वेशिष्टे :

- चालविण्यास सुलभ • विजेचा खर्च कमी
- मजबूत बांधणी म्हणून दुरुस्तीचा खर्च कमी
- सुटे भाग त्वरित उपलब्ध
- विक्रीपूर्व व विक्रीनंतरची सेवा.

अधिक माहितीसाठी लिहा -
किलॉस्कर ब्रदर्स लिमिटेड
- उद्योग भवन, टिळक रोड, पुणे-२.

हे पत्र पुणे, पेठ शिवाजीनगर घ. नं. ९१५/१ आर्यभूषण छापखान्यात, या वृत्तपत्राचे मालक श्री. श्रीपाद वामन काळे यांनी छापिले व 'दुर्गाधिवास' ८२३ शिवाजीनगर (पो. ऑ. डेकन जिमखाना), पुणे ४, येथे प्रसिद्ध केले. (वार्षिक वर्गणी रु. ६)

अर्थ

३ जानेवारी, १९७३